

Dávid Lajos:

FESZTY ÁRPÁD NAGYBÁNYÁN

– Vendégségben Teleki Sándornál –

Idén lesz százhatvanöt éve, hogy 1856. december 24-én megszületett Feszty Árpád festőművész, a magyarok bejövetelét ábrázoló, híres körkép alkotója. A családot eredetileg Rehrenbecknek hívták, a Feszty név az apa keresztnevének (Szilveszter) becézéséből származik. Feszty eredetileg a bibliai özönvíz történetét szerette volna megfesteni; apósa, Jókai Mór beszélte rá, hogy ehelyett inkább a honfoglalást válassza, hiszen közeledik az ezredik évforduló. Az 1894-ben bemutatott hatalmas festmény osztatlan sikert aratott – egyúttal azonban be is árnyékolta Feszty egyéb alkotásait. Amint a korabeli sajtó is nagyon jól ráérezett: „Feszty a körképpel konkurenciát csinált saját magának. Őt most a körkép festőjének ismerik és csak annak. Pedig mielőtt ezt a populáris képet megalkotta volna, kimagaslott festőtársai közül.”

Korábban egy másik írásban már utaltunk reá – ezúttal, a nagybányai művésztelep alapításának 125. évfordulóján talán érdemes teljesebben felidézni, hogy Feszty Árpád egyik korai remekműve Nagybányán született. Az 1885-ben készült „Bányaszerencsétlenség” című festményről van szó, amelynek megfestésére a kereszthegyi Lobkowitz-altárna ma is látható bejárata ihlette a gróf Teleki Sándornál vendégeskedő Feszty Árpádot. A tollat is tehetséggel forgató Feszty (tárcákat és novellákat írt) egy évvel később, a Vasárnapi Újság 1886. évi első lapszámában meg is jelentette e festmény születésének történetét.

„A tavalyi tél elején — benne voltunk már a novemberben — nagyban törtem a fejemet egy nagyobb méretű, tragikus tárgyú genre-kép megkomponálásában. Alakjai magyar parasztok, helyszíne egy korcsma belseje. Készen voltam már vele, megvolt már a vászon is, ráma is, szóval semmi sincs hátra csak — meg kellé festeni. Akkor találkozom a minden Sándor bácsik között a legkedvesebb, Teleky Sándorral, akinek már régen megígértem volt, hogy meglátogatom Nagy-Bányán. Most aztán úgy emlékeztetett ígéretem beváltására, hogy »agyonlő, ha nem megyek le hozzá«.

Mit volt mit tennem? Vászon, ráma, parasztok, korcsma belseje, ti csak várjatok sorotokra. Abba kellett hagynom a kompozíciót, mert hisz most itt életem megmentéséről van szó. Tél időben, fagyban, hóban lementem Nagy-Bányára. Az aranyat, ezüstöt termő Nagy-Bányára, ahol a hegyek mélyéből sápadt, rongyos alakok veritékes nehéz munkával hozzák fel napszínre a ragyogó aranyat, ezüstöt. Ahol a rideg hegyek katakombáiban s a füstölgő kohóknak komor öbleiben ezernyi éhező fárad a nemes érc kiválasztásában, azért, hogy azután az az élettelen érc, az a kevély színű arany, pengve, csillogva járja körül a világot s okozzon romlást, pusztulást az emberek között, legyen irigyelt játék hiú asszonyok testén, öröme, vágya millióknak, s megmételvezője szíveknek, lelkeknek.

Ott jártam a kohókban, a sötét olvasztókban, ahol a kemencék száján kivigyorgó s ki-kicsapdosó izzó lángnyelvek tüze élesen vet veres világot az ott dolgozó félmeztelen alakokra, s amíg rajzoltam a festői helyeket, érdekes csoportokat, nem tudom, mi volt nagyobb: gyönyörűségem-e, amikor festői szemmel szemléltem a képtárgyakat, vagy szánalmam, amikor

eszembe jutott, hogy ezek az alakok, ezek a nedves, fagyos ruhájú bányászgyermek, a tűznél melegedő halvány asszonyok mind élő emberek, akiknek szívük és gyomruk van — akik éreznek és éheznek is.

De végre is, én azért vagyok itt, hogy lerajzoljam őket. Azzal, hogy itt bölcselek, nem segítek szegényeken. Ott töltöttem vagy hat hetet; naponként elmentem a bánya-bejárat előtt, arra vitt utam. És különös, hogy maga a bánya kapuja mily hidegen hagyott. Sohasem hittem volna róla, hogy valaha egy festményem tárgyául fog szolgálhatni. A kohókban készített vázlateim közül válogattam, keresgettem, vajjon melyiket dolgozzam fel a sok közül — s íme, az utolsó nap késő délutánján, hazafelé menve, egy futó pillanatot vetek a bánya-bejárat felé — és mintha csak most láttam volna először, úgy rábámultam arra a kapura. Mintha ez nem is az a kapu lenne, amit mindennap oly könnyen néztem, amelyik mellett naponként hidegen mentem el. Olyan pontról láttam most és olyan világításban, amelyben még eddig soha sem. Új volt az előttem és igen szépnek, érdekesnek találtam a dombjára boruló hóval, a szomorú téli fellegekkel, a bánya fölött elterülő kietlen tájképpel, s e bús képben ott meredt a kőkereszt, mintha az a bánya egy nagy sírbolt volna.

Az is az, sírboltja annyiaknak! Ötszáz ember lépett át azon a küszöbön, vitte életével szerelmét, örömét, vágyát a napvilág után, s nem látta többé a napvilágot. Nem éreztem én most a hónap hidegét, csak szépségeit láttam, s dacára télnek, hidegnek, szenvedéllyel fogtam hozzá a bánya lerajzolásához s rajzolatás közben eszembe jutott mindaz a sok történet, amit otthon, vacsorázás után Sándor bácsi mesélt az azzal az ő szeretni való kedvességével, azokról a szegény emberekről. Hogyan imádkoznak, mielőtt a bányába leszállnak, hogyan szakad reájok gyakran a föld, hogyan zárja el őket, hogy sírnak utánok az asszonyok, leányok, s lesik aggódva, amíg kiássák őket, — vajon élve? — vagy holtan fogják-e ki szegényeket? — Talán éppen ezen a helyen, amelyet most rajzolok, talán éppen itt siratta az a szegény asszony az ő főntartóját, gyermekei kenyérkeresőjét, talán épp ezen a sínen gurították ki tetemét, talán éppen itt borult reája kínjával az özvegy...

A bánya torkából tompa zúgással fútt a szél, mintha a lent dolgozóknak összegyűjtött sóhaját hozná ki; megelevenedtek előttem azok az élőhalott alakok, ott láttam őket magam előtt sírni, búsulni, s elmerülni mély bánatukban, és — a vázlatba oda is vázoltam őket.

Az utolsó délután volt. Hazaérve mondtam: »No Sándor bácsi, tisztában vagyok már. Tudom már, mit fogok festeni. Nézzen ide, ezt ma készítettem.«

»Nini — a kereszthegyi bánya-bejárat.«

»Az.«

»S mi lesz belőle? Bánya-szerencsétlenség?«

»Igen.«

Másnap elhagytam Bányát, magammal hozva a Kereszthegy vázlatát, és egynehány ott vásárolt kosztümdarabot, s így készült el aztán a »Bányaszerencsétlenség!«.